

מחשבות על קדושה וארץ

hochstein@hadar.org – הרב אביטל הוכשטיין

יום הזיכרון-יום העצמאות תשפ"ג

אני חיה במדינת ישראל. מתרגשת עד דמעות בימי הבחירות, גאה לבנות עמותה שמקבלת ממדינת ישראל 'אישור ניהול תקין' כל שנה, ואני עסוקה לא מעט במשמעות של היות רוב במרחב מדיני ובשאלת האופן המוסרי להיות הבעלים על כח. זו הזדמנות וזכות של יהודים לא היו בהם חלק מזה אלפי שנים.

מרכיב אחד שנותן משמעות ומייצר אתגר עצום לחיים במדינת ישראל הוא המטען בדבר קדושת הארץ. יום העצמאות, יום לידתה של מדינת ישראל, הוא הזדמנות לשאול: מה משמעותם של חיים במקום שאליו מייחסים קדושה? מה האופן שבו אפשר, כדאי וראוי להתקיים יום יום במקום הקדוש? ברור לי שלקדושה יש מטען בעל פוטנציאל שלילי בהקשר של מדינה דמוקרטית ומודרנית, אנו עדים לתוצאותיו של מטען שלילי זה לא מעט, ועם זאת יום העצמאות הוא עבורי הזדמנות לשאול האם יש גם מטען חיובי ורלוונטי שעשוי להיות בעל משמעות בהווה לחיים במדינה שהוקמה בארץ הקודש?¹

חלק טבעי וראשוני ממקורות ההשראה שלי ושל מדינת ישראל בכלל הם המקורות היהודיים. אני רוצה להציג שלוש תפיסות שונות ביחס לקדושה, תפיסות שעולות מתוך פסוקי ספר ויקרא ועיסוקם של חז"ל בפסוקים, כצוהר לחשיבה על שאלות אלו.

¹ במכון הדר ישראל אנו מקיימים מדי שנה סמינר חורף, זהו סמינר בו אנו מפגישים לימוד תורני עם שאלה של חיי השעה, פעמים רבות שאלה חיה ובוטרת במרחב הציבורי/הפוליטי הישראלי. השנה עסקנו בנושא של קדושת ארץ ישראל. חלק מן הדברים הכתובים כאן נידונו בסמינר ועל כך תודה לכל המורים והמשתתפים.

א. "קדושים תהיו – פרושים תהיו" (ספרא קדושים א, א)

בויקרא יט ישנה קריאה להיות קדושים: "דְּבַר אֶל-כָּל-עַדְת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדָשִׁים תִּהְיוּ. כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (ויקרא יט, ב). מה אומר הפסוק על קדושה ומה ההשלכה של הבנה זו על החיים במדינת ישראל?

במסורת הפרשנית, מובנת הקריאה שבפסוק כקריאה להיבדלות או הפרדות. כך עולה ממדרש ההלכה בספרי, "קדושים תהיו – פרושים תהיו" (ספרא קדושים א, א), וכך עולה שוב ושוב בפרשנים לאורך הדורות. ואומר זאת בחדות ובפשטות רבנו בחיי המסביר: **"קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם"**. על דרך הפשט לשון קדושה הוא ענין פרישות והבדל".

לפי תפיסה זו המקום הקדוש או הדבר הקדוש אינם מטבעם נשגבים, אין בייחוס של קדושה יחוס של עליונות, אלא טענה בדבר אחרות או ייחוד. כלומר, המקום הקדוש בראש ובראשונה איננו כמו מקומות אחרים. האתגר אם כן בחיים במקום הקדוש הוא הגדרת הנבדלות, אפיון הייחוד, ושמירה עליהם.

אתן שתי דוגמאות: מדינות נבדלות זו מזו בכל מיני צורות, למשל בקצב החיים במרחב הציבורי, בלוח השנה ובאופיו של יום השבתון. כך במדינת ישראל יש הזדמנות לשאול: מהו יום המנוחה? מי נח ביום השבתון, מה טיבה של מנוחה זו, ואיך דואגים למנוחה לכל? איך נדאג למי שכן עבדו בשבת? ועוד. דוגמא נוספת: מדינות גם נבדלות זו מזו באופי ובאופן הדרישה מן האזרחים למען הכלל: איך ייראו מיסים במדינה ישראל? ממי נדרוש, כמה, וכיצד? איך נחלק משאבים – לפי אילו אמות מידה: צורך, תרומה, משהו אחר? האם נדרוש שירות ותרומה לא רק כלכליים? והאם נדרוש זאת מכולם? איזה אופי יהיה לשירות זה (חיילים, תרומה לחלשים), וכו'.

במילים אחרות: אם קדושה היא ייחוד, הרי שהחיים במדינת ישראל הם למעשה הזדמנות לתהות מה מייחד מדינה דמוקרטית ויהודית?

ב. "ונקדשתי בתוך בני ישראל", "כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה" (מגילה כג, עב)

כעבור מספר קטן של פרקים, בויקרא כב, ישנה שוב קריאה לקדושה, הפעם הקדושה מתוארת במרחב של מערכות יחסים. הפסוק מתאר מעגליות והדדיות בקשר שבין בני ישראל לקדוש ברוך הוא – קשר שבו שני

הצדדים מאפשרים או יכולים לייצר הזדמנות לקדושה של הצד השני: "ולא תחללו את שם קדשי **ונקדשתי** **בתוך בני ישראל** אני ה' מקדשכם" (ויקרא כב, לב), ה' מתואר כמי שמקדש את ישראל, וגם בני ישראל מאפשרים התקדשות של ה' בתוכם.

הגמרא במסכת מגילה לומדת מן הפסוק עקרון: "כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה" – דווקא הקיבוץ, הקבוצה, היחד, הוא המרחב ל"כל דבר שבקדושה". דברים שבקדושה לא ניתן לעשות לבד. לפי תפיסה זו המקום הקדוש מאופיין כמקום היחד, מקום הכינוס, המקום בו ישנה אפשרות למפגש, המרחב המשותף הוא המקום הקדוש.

מקום קדוש אם כן מציב אתגר, רף אליו שואפים להגיע: יצירת מרחב ה'יחד', מרחב בו ניתן להיות בצוותא, בו בני אדם – איש בייחודיות של הצלם אלוקים שלו, נמצאים במשותף.

במרחב מדיני ופוליטי בו יש רוב ומיעוט, בו יש יהודים, מוסלמים, נוצרים ובני דתות נוספות, בו יש יהודים, ערבים, ופולסטינים, בו יש אנשי ימין, מרכז ושמאל, ואנשים מפזורות ישראל שונות: איך ניתן להיות יחד? כיצד ניתן להיות ראויים לאמר 'קדושה' גם אם לא מסכימים, גם אם ישנם נרטיבים ותפיסות מציאות הכוללים אשמה, עלבון, והטלת אחריות? איך מייצרים שפה, מדינה, אוירה בה ישנה המוכנות להיכנס ולהתכנס ליצור ולבנות בצוותא? האם היחד שלנו יהיה צר, חד מימדי וישקף דמיון, או יצליח להיות רחב, ומתוך סקרנות אוהבת, ייצר קדושה של צוותא רחבה ומגוונת? מה יהיו הערכים המשותפים של קיבוץ זה? אלו שאלות החיים במקום שיש לו פוטנציאל להיות מקום קדוש.

ג. "וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֵכָלָהּ" (ויקרא כה, ו) - "לאכלה אמר רחמנא ולא להפסד" (בבלי פסחים נב:)

רק כמה פרקים הלאה, מזמן ספר ויקרא הגדרה שלישית ואחרת לקדושה בכלל וליחס או למהות של המקום הקדוש בפרט. כאן מאופיין המקום לא על ידי ייחוד, ולא על ידי קיבוץ אלא על ידי תכונה שלילית: היעדר בעלות.

נסביר: הגדרה זו עולה מתוך חוקי שנת השמיטה והיחס לפרות שביעית באופן מיוחד. פירות הצומחים בשנה השביעית נחשבים בעלי קדושת שביעית, כפי שמורה לנו הגמרא: "מה היא קודש, אף תבואתה קודש" (בירושלמי שביעית פרק ד הלכה ז). הקדושה של הפירות באה לידי ביטוי בצמצום הפעולות שמותר לאדם להפעיל על הפירות, ובנוסף, בדרישה למספר פעולות. אלו יחד מבהירים כי האדם איננו הבעלים של הפירות שלהם קדושת שביעית. כלומר, משמעות הקדושה שלהם היא שמותר לאדם לאכול אותם ואף על פי כן – ולמרות הבלבול שעלול להווצר – ההיתר לאכול איננו עדות לבעלות. למשל: אסור לסחור בפרות שביעית, אסור לנצל אותם לרווח – מעבר לצורך קיום בסיסי – אוכל, אסור לזרוק אותם לזבל, אין לנו בעלות עליהם ולכן אסור להשחיתם. יש לאכול אותם כדרכם, באופן שבו נהוג לאוכלם – אם נא, אם בבישול – בתוך גבולות התרבות ולא ביצירתיות מופרזת – פירות שחלה עליהם קדושת שביעית יש להשתמש בהם כדרכם והם לא מצע ליצירתיות ונסיונות אנושיים. כל אלו מעידים שהאדם איננו הבעלים של הפרי – מותר לי לאכול אותם אך לא לנצלם.

בדומה אנו מוצאים ביחס למקומות קדושים. למשל, אסור לנצל את בית הכנסת או בית המקדש לשם קיצור דרך – "ולא יעשנו קפנדריה" (משנה ברכות ט, ה), אסור להשתמש במקום הקדוש, לנצל אותו, להפוך אותו לאמצעי בעבורי, למכשיר בעבורי. אני לא הבעלים שלו.

האתגר אם כן בחיים במקום הקדוש הוא לחיות במקום תוך תודעה שאני לא הבעלים שלו. הארץ הקדושה איננה מקום שאני יכולה לנצל בעבורי, היא איננה אמצעי או כלי בעבורי, היחס אל ארץ הקודש הפוך מיחס של בעלות – איך תתייחס מדינה אל אדמתה מתוך תודעה שכזו? איך תיראה עבודה חקלאית? איך תיראה השלכת פסולת? אילו חוקים יוודאו שהארץ איננה מושחתת ומנוצלת ושצורת החיים שלנו על האדמה היא ברת קיימא? ואיך תיראה חלוקת הארץ לאוכלוסיות שונות וצרכים שונים כשאנו מודעים ופועלים מתוך תודעה של חוסר בעלות? כל אלו שאלות שעולות מהגדרת קדושה זו.

אם כן, החיים במדינת ישראל מתוך תודעה שיש במסורת שלנו מטען של קדושה ביחס אל הארץ, מולידים יחסים שונים אל הארץ: תודעה של קיום במקום שהוא קדוש כלומר מקום שאיננו הבעלים שלו, תודעה של קיום במקום ייחודי – ועלינו לעמול על מנת להגדיר ולשמר ייחוד זה, וקיום במקום שיש לו פוטנציאל לקדושה אם וכאשר אפשרי בו להיות יחד – איך נעצב מרחב ציבורי ומערך חוקי וערכי שמאפשרים יחד רחב ועבה

שכזה ומה יהיו המרחבים שנבחר להותיר כמרחבים של חול, בהם נהייה יותר מופרדים, תועלתניים, טיפוסיים, ממוצעים או אוניברסליים?

אלו שאלות השעה.